

Andrej
Žmegač

Žarko Domljan (1932.–2020.)

Za ovaj broj Kvartala namjeravao sam sa Žarkom Domljanom razgovarati o obnovi zagrebačkoga Donjega grada nakon nedavnog potresa. On bi o tome itekako imao što reći jer je doktorirao temom o arhitektu Ehrlichu, čija su brojna ostvarenja prisutna u zagrebačkoj povijesnoj jezgri. No nisam znao za tada već ozbiljno Domljanovo zdravstveno stanje, koje je naposljetku dovelo do njegova odlaska iz naše sredine.

Žarko Domljan rođen je 1932. u Imotskom. Završio je srednju glazbenu školu te je neko vrijeme i djelovao kao profesionalni glazbenik. Godine 1958. diplomirao je povijest umjetnosti i anglistiku, a doktorirao je 1973. (*Arhitekt Hugo Ehrlich i arhitektura u Hrvatskoj u njegovo doba*). Od 1958. do 1986. bio je zaposlenik Leksikografskog zavoda, gdje je surađivao u više enciklopedijskih projekata, te bio glavnim urednikom nedovršene *Likovne enciklopedije Jugoslavije*, a potom i *Enciklopedije hrvatske umjetnosti*. Razdoblje od 1987. do 1990. proveo je u Institutu za povijest umjetnosti. Glavnim urednikom časopisa *Život umjetnosti* bio je 1971.–1976. Vodio je još uvijek aktualne projekte „Umjetnička topografija Hrvatske“ te „Sintezni pregled umjetnosti u Hrvatskoj“.

Glavno Domljanovo djelo monografija je *Hugo Ehrlich* (1979.), kojom je egzemplarno protumačena pojava tog arhitekta. To nije bilo jednostavno jer se autor sretao s njegovim kvalitativnim amplitudama, stilskom regresijom, sveukupno uzevši jednim

heterogenim opusom. Domljanove su analize Ehrlichovih kuća majstorske, a za smjele procjene bilo je potrebno vladati opsežnim materijalom, uspoređivati i primjerenom kontekstualizirati, ponajviše bečkim primjerima. Kao neki lajtmotiv kroz knjigu se navodi vila Karma na Ženevskom jezeru, koja se pokazala kao rani iskaz Ehrlichova talenta, i kao mogući interpretativni reper. Domljan naposljetku daje i svojevrsni Ehrlichov psihogram, deduciran iz njegova profesionalnog djelovanja.

Drugi Domljanov rad koji se obično ističe jest njegov pregled *Arhitektura XX stoljeća u Hrvatskoj* (1986.). Prije svega, riječ je o organiziranju golemog materijala i nuždi da se na ekonomičan način kaže mnogo, a svako ono bitno. I to mu je sjajno pošlo za rukom, premda – ne sasvim očekivano – građi nije pristupio „leksikonski“. Nešto je slobodnije proporcionirao tekst, dajući pojednim arhitektima i njihovim djelima više prostora, i tako učinio tu sintezu osobnijom, a rekao bih i uvjerljivijom.

Na području naše struke Domljana se ponajviše pamti kao istraživača historističke i modernističke arhitekture; u tom sklopu bio je i jedan od aktera revalorizacije historizma, koji je u sedamdesetim i osamdesetim godinama od posve degradiranog postao uvažavan arhitektonski i kulturni koncept. No rekao bih da se i s više strasti posvećivao suvremenoj arhitektonskoj produkciji, kojoj je bio agilniji pratitelj. U različitim časopisima objavljivao je kritičke

napise decidiranih stavova, ne pazeći pritom odviše neće li se „zamjeriti“ samim arhitektima, ili pak političkim strukturama. Jer pisanje o arhitekturi ili urbanizmu uvijek može imati društvene implikacije, a takvo pisanje u ono doba nije bilo tako bezazleno i bezbrižno kao danas. S posebnom brigom pratio je novu hotelsku izgradnju na našoj obali, stalno upozoravajući na bespoštedno trošenje prirodnog prostora, te nenadoknadle vrijednosti. U okviru bavljenja suvremenom arhitekturom treba spomenuti i njegovo problematiziranje postmodernizma, pa je tako 1979. bio i voditeljem okruglog stola o postmoderni u arhitekturi.

Domljan je nesumnjivo bio čovjek organizacije i discipline. Dugo razdoblje svojega života bio je angažiran u leksikografskoj ustanovi, gdje su upravo te osobine glavne pretpostavke uspjeha, a valja im dodati još jednu – ustrajnost. Zbog toga nije slučajno što je bio i voditeljem dugoročnih projekata poput *Sinteze* i *Topografije*, za koje je jednako tako važno imati jasnu viziju, postaviti strukturu, pronaći suradnike, pribaviti dokumentarnu građu... Kad je riječ o njegovoj organiziranosti i disciplini, u konačnici efikasnosti, živo se sjećam njegove bilježnice kojom sam se koristio u doba rada na projektu umjetničke topografije Križevaca i okolice. Bile su posrijedi njegove bilješke iz Rukopisne zbirke bečke Austrijske nacionalne knjižnice: Domljan je iz nezgrapnih atlasa 16. i 17. stoljeća koji su izvještavali o našim utvdama, bilježio upravo one ključne podatke, pregledno i uredno, poprativši ih spretno izvedenim skicama pojedinih utvrda. Već prvi pogled na te bilješke govorio je da ih je radio netko s jasnom mišlju, velikom koncentracijom i istraživačkom disciplinom. I pokazao mi je da se moje bilješke nisu mogle mjeriti s takvim uzorom.

Domljanu je rad na križevačkoj topografiji predstavljao zadovoljstvo, no u to doba započinje i njegov politički angažman, u sklopu kojeg preuzima i jednu od najvažnijih političkih dužnosti u zemlji. O tome da

se nije lako odlučio za posvećivanje politici sam je zapisao: „Bio sam, naime, u to vrijeme zaposlen u Institutu za povijest umjetnosti, gdje sam s velikim zadovoljstvom i poletom vodio projekt Umjetničke topografije Hrvatske i upravo sam s ekipom od desetak dragih kolega i suradnika privodio kraju poslove na topografskoj obradi umjetničkih spomenika Križevaca i njegove okolice koja me je bogatstvom spomeničkog naslijeđa i ljepotom prirode očarala. A osim toga, bio sam i dodatno angažiran u mojoj staroj ustanovi, Leksikografskom zavodu, i to kao glavni urednik Likovne enciklopedije Jugoslavije, i moja je dobro uhodana i odana redakcija bila upravo tada u punom zamahu rada na posljednjem, trećem svesku edicije. Bilo mi je teško zamisliti da svemu tome — poslu kojega sam volio i suradnicima s kojima sam se dobro slagao — sada odjednom okrenem leđa i da se, kako se to obično kaže, bacim naglavačke u politiku i to je bio glavni razlog što sam u razgovoru s Tuđmanom bio suzdržan. Ali u samo nekoliko mjeseci situacija se sasvim izmijenila. Sve sam češće boravio na terenu, osnivajući stranačke ogranke i držeći predizborne skupove, postao sam u međuvremenu i predsjednik Gradskog odbora HDZ-a Zagreba, što znači da sam bio visoko pozicioniran u stranačkom vodstvu, sudjelovao sam na sastancima na kojima su se donosile ključne odluke stranačke politike i bilo je više nego očito da ću nakon što Hrvatska demokratska zajednica osvoji vlast morati preuzeti neku odgovornu političku funkciju“.

Premda mu politički angažman nije ostavio puno prostora za kontakt sa strukom, ostao je urednikom nekoliko edicija, a svakako je i pomno pratio zbivanja u struci. Sjećam se njegovih oštroumnih komentara primjerice povodom knjige *Hrvatska umjetnost. Povijest i spomenici* (2010.), a zapaženo je bilo i njegovo sudjelovanje na 4. kongresu hrvatskih povjesničara umjetnosti (2016.), na kojemu je dao svoj kritički i upozoravajući sud o stanju u struci.

Domljanova rečenica „Rođena je država Hrvatska, neka joj je dug i sretan život!“ postala je slavna. Ovdje bih dodao da sam u njegovim radovima pronašao mnogo mudrih rečenica, koje očekivano nisu slavne, a svakako ih je bilo teže smisliti. U iskušenju da ih ovdje navedem, odabirem samo jednu, iz knjige o Ehrlichu: „Treba smjelosti da se o onome što ničim nije potvrđeno

govori sa sigurnošću, ali taj je rizik jedini mogući spas iz kaosa činjenica s kojim je suočen svaki istraživač povijesti“. Nadam se da se Domljan u politici realizirao, ali s obzirom na njegove kapacitete i njegovu oštromnost možemo i požaliti što nije u punoj mjeri ostao posvećen svojoj struci povijesti umjetnosti. ×